

Statsforvalteren i Nordland
sfnopost@statsforvalteren.no

Deres ref.	Deres kontaktperson	Vår ref.	Vår kontaktperson	Dato
		20220225	Alv Ottar Folkestad	09.05.2022

Statsforvalteren i Nordland og forvaltning av kongeørn

Oppfølging av Birdlife Norge tidligere initiativ ovenfor Statsforvalteren i Nordland til å legge dokumenterbar kunnskap til grunn for vurdering av kongeørnas rolle som skadegjørere på beitedyr i Nordland fylke.

Birdlife Norge (tidligere Norsk Ornitologisk Forening) viser til sitt brev av 28. januar 2021, til Statsforvalteren i Nordlands svar pr. e-post 12. februar 2021 og til e-post-svar på vårt oppfølgende brev av 11. mai 2021. Statsforvalteren unnlater å kommentere etterlysning av kunnskaps- og faktagrunnlag for konklusjoner fra arbeidsgruppemøtet om beitedyr og rovviltproblem i Sør-Salten i desember 2020 så langt det gjelder påtrykk for å få endret på det som karakteriseres som uhensiktsmessige krav til fellingstillatelser for «ørn». Det ble i møterefertat bl.a. vist til «store flokker med ørn» i Sør-Salten, som del av generaliserte beitedyr-rovviltkonflikter.

Over flere år har Birdlife Norge merket seg økende fokus på kongeørn som tapsårsak for beitedyr i Nordland, både i rovviltneimnda region 7, fra deler av beitenæringa (sau og rein), men mest påfallende fra politikere, der det i tillegg til kongeørn er framsatt påstander/mistanke om at også havørna er betydelig skadegjørere, direkte eller indirekte. Fra BirdLife Norges synsvinkel er det meste av disse utspillene basert på udokumenterte påstander/oppfatninger, dels feiltolkning av situasjoner (naturlige ansamlinger av unge havørner ved konsentrerte matkilder, kadaver av hval, sel eller fisk, eller rike forekomster av stimfisk) og som alltid har forekommet.

I denne henvendelsen med tilhørende notat adresseres statistikk og kjent kunnskap om kongeørn som skadegjørere generelt og i Nordland spesielt. Vi ber om et en realitetsvurdering av de poengene som fremsettes.

Sentrale poeng og spørsmål er:

- Nordland fylke skiller seg ikke ut fra landet etter statistikkene for tap av beitedyr. Snitttallene for tap og for kadaverfunn er tilnærmet identisk med de nasjonale, men for forholdet mellom kadaverfunn og antall erstattede dyr er der påfallende avvik. Med unntak av Troms og Finnmark (avviket spesielt stort i gamle Troms fylke), er det bare Agder som har lavere andel av kadaverdokumentasjoner i forhold til erstattede dyr. Det er en utfordring for Statsforvalteren i Nordland, sammen med Statsforvalteren i enkelte andre fylker, å gi en forklaring på hvorfor viktige deler av tapsbildet for beitedyr i fylket framstilles så avvikende og hvorfor erstatningspraksis for tap av beitedyr til fredet rovvilt praktiseres så ulikt i forhold til andre fylker i landet.

- Hvordan mener Statsforvalteren at det skal kunne være mulig med «potensiell skadebegrensning ved felling», spesielt forebyggende, som er ønsket fra beitenæringen, i forhold til det vandringsmønsteret den mest potente skadegjørende del av kongeørnbestanden i virkeligheten har?

BirdLife Norges rolle som kunnskapsleverandør

Siden BirdLife Norge ble stiftet 1957 har vern av norsk natur stått sentralt for foreningen. Den var en av pådriverne for fredning av ørnene i Norge, slik det for lengst var gjennomført i de fleste andre land. Forvaltning av natur har vært prioritert tema i foreningen i alle år siden, bl.a. som samarbeidspartner og kunnskapsleverandør for myndighetene fra før etablering av egen miljøvernmyndighet i Norge. Det inkluderer også forvaltningsnivået regionalt i alle fylker. Foreningen har derfor førstehånds kunnskap om Statsforvalterens oppgaver på fylkesnivå, også i henhold til Naturmangfoldlovens kunnskapskrav, og det var nettopp derfor foreningen så det som selvfølgelig å ta opp den aktuelle problemstillingen med Statsforvalteren direkte.

BirdLife Norge var i sin tid med på å ta initiativ til å overvåke og skaffe dokumenterbar kunnskap om ørnenes rolle i tap av reinkalv ved å initiere til samarbeid mellom Vitenskapsmuseet i Trondheim, reindriftsforvaltningen og reineiere for å overvåke tap av reinkalver på kalvingsplasser i 1975 og 1976, først og fremst i Vest-Finnmark, men også i Midt-Finnmark og på Fosen, og for tap av lam i Nord-Trøndelag. De tidlige studiene bidro til redusert fokus på ørn som tapsfaktor på kysten av Finnmark for en periode. Fra 1974 til dags dato har BirdLife Norge fulgt opp overvåking av hekkende havørn i utvalgte regioner langs hele artens utbredelsesområde i Norge, vært samarbeidspartner med slik overvåking i andre land, og har i samme periode vært aktiv på innsamling av kunnskap om kongeørn.

Foreningen har gjennom årrekker prøvd å holde seg á jour på kunnskap om kongeørn og ørnskade og har benyttet seg av saksbehandlere som har brei kunnskap og erfaring fra så vel overvåking og fagstudier som offentlig forvaltning og har fagekspertise på begge ørnearter som er fullt på høyde med det som finnes i faginstusjoner. BirdLife Norge har lagt vekt på å holde seg oppdatert ved å søke i de databaser og kunnskapskilder som finnes og kan ikke komme til annen konklusjon enn at kongeørn er ubetydelig som predator på sau/lam. Den står for mindre enn 1,9 % av totaltapene i antall dyr pr. år når det vurderes ut fra antall dyr erstattet som kongeørndrept i året i forhold til totaltap av dyr på beite, og tallgrunnlaget er lettere tilgjengelig og synes å være mer entydig enn for rein. For reindrift er nok kongeørnas rolle større, men tallgrunnlaget er mer usikkert og vanskeligere å se i sammenheng. Kongeørn synes å stå for rundt 4-6 % av totaltapene gjennom året, og hovedsakelig i kalvingslandet.

Tallfestet materiale og innsamlet kunnskap må brukes

Fra og med 1987 etablerte myndighetene kadaverundersøkelser for beitedyr for å dokumentere og gi grunnlag for å kvantifisere fredete rovviltarters rolle som skadegjørere på beitedyr, først og fremst sau og rein, og det foreligger viktig, supplerende statistisk materiale for erstatning for tap av beitedyr, forvoldt av fredete rovdyr, og basert på skjønnsvurdering hjemlet i erstatningsforskriften for tap av dyr på beite. For de som søker slik erstatning, inkluderer dette en kvantifisert oversikt over totaltap av dyr (inklusive såkalt «normaltap») som i seg selv gir vurderingsgrunnlag for tapsomfanget. Sammen med Organisert beitebruk (OBB) for sau (sauekontrollen), og reindriftsforvaltningens årlige ressursrapporter der tap av dyr er kvantifisert,

blir dette et tallbasert vurderingsgrunnlag hvor det er mulig å beregne de ulike rovviltarters rolle i et totaltapsskildre. Det var dette kunnskapsgrunnlaget i et helhetsperspektiv BirdLife Norge etterlyste i brev av 28. januar 2021 og oppfølgende brev av 11. mai 2021, med referanse til nevnte arbeidsgruppemøte for Sør-Salten, og ut fra det faktum at det var vanskelig fra tallmaterialet i de fleste av de nevnte databasene å se faktagrunnlaget for de konklusjonene møtet, ifølge referatet, hadde gitt for kongeørnas rolle som skadevolder på beitedyr.

Det foreligger et betydelig materiale fra en lang rekke tapsstudier på beitedyr, særlig for tap av sau på beite, men også studier på tamreindrift for hele spekteret av tapsårsaker, for sykdommer og parasitter, og når det gjelder rovviltskade. I flere andre land er det gjort tilsvarende studier. Ingen av disse konkluderer entydig med kongeørn som dominerende tapsfaktor, selv om det situasjonsbetinget kan forekomme konsentrerte tap forvoldt av kongeørn, utløst av bakenfor liggende årsaker. For tida pågår et prosjekt på kongeørn som tapsfaktor for sau på Fosen i Trøndelag. Det følger opp et stortingsvedtak fra juni 2016. Vedtaket inkluderte også tilsvarende studie i Troms som skulle målrettes på tap av reinkalv, men manglende tillit til myndighet (og forskere?) fra næringen synes til nå å ha hindret igangsetting.

Kongeørn som tapsårsak for beitedyr i Nordland

Det er et behov for at naturmangfoldlovens kunnskapskrav blir oppfylt som grunnlag for å vurdere problemstillingene rundt tap forårsaket av kongeørn. Det gjelder næringen, politikere, fagmiljøer og fagmyndigheter. Gjennom mer enn 35 år er det brukt millionbeløp til studier: Registrering, overvåking, forskning og erstatninger. Ingen andre land har tilnærmevis stilt så store beløp til disposisjon for å skaffe kunnskap om kongeørn. Det må være et ufravikelig krav at denne kunnskapen blir benyttet. Om den ikke er summert og tilgjengelig, må det sørges for at den blir det. Det var dette som var motivet for BirdLife Norges initiativ over for Statsforvalteren i form av det som var ment som et konstruktivt innspill: Et notat (vedlagt) som oppsummerer og gjør tilgjengelig tallgrunnlag fra offisielle kilder: «Rovbase.no», «Organisert beitebruk» og «Ressursregnskap for reindriftsnæringen» (sist for reindriftsåret 2020-2021), og med vekt på å få fram sumtall på nasjonalt nivå og i Nordland fylke så langt det gjelder kongeørnas rolle som skadegjører. I oppdatert utgave og aktualisert ut fra inn- og utspill og ikke minst dagsakutte utfordringer for reindriftsnæringen som følge av vanskelige, klimatiske forhold, gjør foreningen nå på nytt en henvendelse over for Statsforvalteren, med tiltro til at initiativet denne gangen blir realitetsvurdert – slik det ærlig og oppriktig var ment.

Foreningen kjenner godt til tidligere landbruks- og matminister og daværende statssekretærs sterke fokus på kongeørna som skadegjører, men at også de, på samme måte som Statsforvalteren i Nordland, har tatt utgangspunkt i kongeørnas andel i prosenter av antall erstatta dyr. Dette er meningsløse måletall uten relevans til reelt skadeomfang, bare prosentvise forhold mellom ulike aktører. De siste åra er bestandene av gaupe og jerv i Nord-Norge reduserte gjennom målrettet uttak av ynglende hundyr i forhold til vedtatte bestandsmål. Det har åpenbart gitt en reell nedgang i ynglende bestand av begge arter og vil automatisk forskyve andelen av rovviltskade mot kongeørn så lenge der ikke er andre aktuelle, fredete rovviltarter i området. Prosentandelen skade forvoldt av kongeørn kan derved bli betydelig større, også om skader i antall dyr i realiteten går ned også for kongeørna. Derfor er det bare de reelle tapstall i individer forårsaket av den enkelte skadegjørende arten som forteller noe om rolle i tapsbildet og hvor vidt tapene går opp eller ned. Jamfør situasjonen i landets desidert største sauefylke, Rogaland, der

kongeørna står for nær 100 % av alle tap forvoldt av fredet rovvilt fordi andre fredete rovviltarter knapt finnes, men der totaltap til slike arter er helt ubetydelig, også for kongeørn.

Kongeørn og annet rovvilt

Tilsvarende blir det hvis skønnsvurdering av tap forårsaket av aktuelle arter bygger på tapsbildet for bare en del av sesongen, hvis det blir grunnlag for å ekstrapolere fordelingen for hele sesongen. Kadaverfunn viser at kongeørnskader er konsentrert til de første to månedene lam er på beite, i noen områder med overvekt på innmarksbeite, og høyest frekvens første dagene etter beiteslipp på sein-vår/forsommer. Tap forvoldt av kongeørn seinere i sesongen er klassisk situasjonsbetinget (dårlig vær, sykdom, parasitter, ulykker, eller skadesituasjoner med andre predatorer). Gaupeskader skjer vanligvis fra beiteslipp og fordeles gjennom hele beitesesongen, mens jervskade er sparsom i første del av sesongen, men toppe seg mot slutten av fjellbeitesesongen. I tillegg kommer tap til rev, oftest tidlig i sesongen, men enkelte kan fortsette å drepe lam gjennom hele beitesesongen, også på innmarksbeite om høsten. I oversikter over tapsbildet i enkelte nordlandskommuner kan det sees en omvendt ko-variasjon i tap av lam i beiteområder i takt med registrert uttak av rødvilt, der tapstallene går ned i og etter en periode med intensiv revejakt. Dette ser også ut til å kunne spores i redusert eller til og med eliminert erstatningsutbetaling for tap av kongeørn. Se særlig Vestvågøy kommune 2013-2019. I noen kommuner (relativt få) er det et direkte misforhold mellom kadaverfunn og erstatninger for kongeørnskade på den måten at det er få dokumenterte kadaverfunn (periodevis ingen), mens det er jevnt og til dels høy frekvens av utbetalt erstatning for kongeørnskade, mest merkbart i enkelte fastlands- og fjellkommuner.

Den siste tiårsperioden har fokus på kongeørnskader på sau og lam i Nordland først og fremst vært i deler av Vestvågøy kommune, ved Haukelandssanden og i Himmeltindmassivet, og her ble det gjennomført en studie av kongeørnas rolle i tap av lam i 2013 og 2014, oppsummert i to årsrapporter fra Norsk institutt for naturforskning – NINA. Studiene konkluderte med få tap av lam som kunne tilskrives kongeørn disse to åra, og tapstallene gikk også ned og har gjennomgående vært relativt lave i de etterfølgende åra. Før og i studieperioden ble det også gjennomført intensivt revejakt og uttak av rev i det aktuelle området. Seinere år har det åpenbart vært økende fokus på tap av beitedyr i Sør-Salten, der vekt på kongeørna som skadegjører er poengtert, slik det går fram av møtereferat fra arbeidsgruppe som referert innledningsvis i dette brevet. De to siste åra har det vært rapportert økende tapstall for lam i Aust-Lofoten, først og fremst på Austvågøya, og med uforklarlig høye tapstall 2020. I media har dette vært fokusert både lokalt og regionalt, med hovedfokus på kongeørn, men også med spørsmål om havørnas rolle i slik sammenheng. I sum har Saltdal vært referert som spesielt utsatt for kongeørnskader på lam de seinere åra, og denne kommunen, sammen med Beiarn har figurert med høye erstatningsutbetalinger for tap av lam de siste 10 år. Endelig merker fastlandskommunene i sør seg ut, naturlig nok, med årlige tap av reinkalver til kongeørn, med Hattfjelldal som den viktigste kommunen, og også den kommunen i Nordland som har fått erstattet langt det mest betydelige antall tap også av lam på beite i denne tidsperioden.

Konkret om tapstall i Nordland

I sine e-postsvar til BirdLife Norge viser Statsforvalteren til at det «I Nordland er observert at kongeørn og havørn har samlet seg i enkelte områder i et antall som tidligere ikke er observert, og at dette har ført til større dokumenterte tap til kongeørn enn tidligere dokumentert.» Birdlife Norge har etterlyst hvor og når dette har vært konstatert uten å få konkrete svar. Allerede på 1980-tallet ble det til «Prosjekt Havørn» rapportert ansamlinger av havørn når sild konsentrerte seg i Tysfjord og under Lofotfisket. Maksimumstall talt innenfor synsvidde og rapportert den gang var 153 havørner (Lofotfisket). Selv så langt sør som på åteplass på sunnmørskysten ble det i samme periode registrert maksimumstall på over 40 havørner samtidig og identifisert mer enn 120 ulike individer gjennom en vintersesong. Havørnas sosiale adferdsmønster i perioder av året var velkjent fra Nord-Norge lenge før det, bl.a. skildret av Carl Schøyen for mer enn 100 år siden. Ansamlinger av havørn er altså langt fra noe nytt. I takt med økning og ekspansjon i ny tid er det de seinere åra rapportert om inntil 70 havørner eller mer rundt konsentrerte matkilder, stort sett stimdannende fisk, langs kysten helt sør til Bergenstraktene og i Rogaland. Ved ringmerkingskontoller, bl.a. fotodokumentasjon, har dette vist seg å være yngre årsklasser av havørn, rekruttert fra hele artens utbredelse i Norge, og supplert med fugl fra Nord-Sverige og Nord-Finland. Det forventes at forvaltningen, også innen landbruk og i de delene av landet som alltid har hatt de beste bestandene av havørn, holder seg oppdatert på slik faktakunnskap. For kongeørn må det etterlyses konkretiserte og tallfestede ansamlinger og for dokumenterte tap, hvilke områder og kommuner det gjelder.

Som det vil framgå av vedlagte notat med sumtabeller, er det vanskelig å spore slike sammenhenger og slik utvikling den siste tiårsperioden for Nordland. For sau og lam viser tabellene gjennomgående svært lave antall kadaverfunn med konklusjon «drept av kongeørn» i Nordland siste ti-årsperiode, og enda mindre med konklusjon «dokumentert». Søk i «rovbase.no» viser et fåtall tapstilfeller og ingen økning de siste åra. For kommuner med årlig mer enn fem kadaverfunn av sau/lam, er det i Vestvågøy bokført 8 kadaverfunn både i 2011 og 2012, og 7 funn i 2019. I Dønna er det rapportert 6 funn i 2012, i Saltdal 8 funn i 2020, og høyeste antall i Lurøy med 13 funn 2012, av dem 12 fra en besetning, hvorav sju kadaver på en dato og fire på en annen dato, noe definitivt ikke er et logisk mønster for kongeørnskade. For kadaverfunn av rein er det tilsvarende for Hattfjelldal registrert 8 kadaverfunn i 2013, 6 i 2014 og 22 i 2020, Hemnes 6 funn i 2013, 6 funn i 2017 og 19 funn i 2019, videre 10 funn i Rana (to områder), i Narvik 6 i 2011 og 7 i 2012, i Beiarn 6 i 2015 og Saltdal 6 i 2017. Det må legges til at i 2017 ble det fra februar forvarslet om fare for problematiske beite- og kalvingsforhold for rein på grunn av vanskelig snøforhold. I 2020 ble slike forvarsler gitt allerede siste halvdel av januar. De problematiske snøforholdene dette året ble sterkt understreket også i «Ressursregnskap for reindriftsnæringen 2019-2020». Det ble store tap av reinkalv 2020, og med rekordhøyt antall kadaverfunn i Hattfjelldal (to kalvingsområder) og i Rana (også to kalvingsområder?), men det må være tillatt å stille spørsmål om hva som var årsak og hva som var virkning når det gjaldt ansamling av ørn i og ved kalvingsområdene dette året. Ut over dette, er det også for rein vanskelig å se at registrerte kadaverfunn viser økende problemer i forhold til kongeørn som tapsfaktor. Og det må framfor alt være tillatt å etterlyse begrunnelsen for behov for forskning på den såkalte «sekundære effekten» av at havørn skulle overta kadaver fra kongeørn. I tida etter ørnefredinga har det vært kontinuerlig fulgt opp med overvåking av havørn

langs hele artens utbredelse i vårt land, også når det gjelder havørnas åtsel-funksjon. Dette var tema i studiene på Fosen 2014-2015 og i oppfølgingen fra og med 2018, uten at det har framkommet økende frekvens av kongeørnangrep selv om havørna hele tiden har vært aktiv på åtsler i studieområdet.

Skadefelling som «potensiell skadebegrensing»

Tilsvarende må BirdLife Norge etterlyse problematikken rundt det som kalles «.. potensiell skadebegrensning ved felling ...» og som også i utgangspunktet var tema for Fosen-prosjektet. NINA-Aktuelt presenterte summariske resultater fra Fosen-prosjektets satellittovervåkning av merkede kongeørner 10. mars 2021, og gav en oppdatert oversikt over feltresultatene fra prosjektet i møte for rovviltnemnda i region 6 den 17. mars i år. Dette må også Statsforvalteren i Nordland merke seg. Her vises det at territoriale kongeørner holder seg innenfor et meget begrenset område året gjennom, stort sett innen sitt revir, og at det ikke er påvist skade på sau/lam eller rein av disse fuglene. De yngre, ikke territoriale fuglene har raske og lange forflytninger, både innen vårt land og til Sverige, tilsynelatende helt uten forutsigbart mønster, på det lengste til Finnmark og Sogn.

Studier i Amerika og i vårt land konkluderer med at det først og fremst er de ikke territoriale kongeørnene som står for angrep på sau/lam, sannsynligvis også på rein. Det er lett å forstå erfaringer med forbyggende tiltak mot «de fire store». De har alle klauvdyr, både unge og voksne, som viktige og i mange områder viktigste byttedyrsgrunnlag. Skadepotensialet vil langt på vei være en direkte følge av bestandsstørrelse og forekomst, og de har langt mindre vandringspotensiale enn kongeørn. For kongeørn er ikke klauvdyr, heller ikke nyfødte, en viktig del av næringsgrunnlaget. Bestandstetthet begrenses av arealbehovet for et byttedyrsgrunnlag som i sum og over årrekker dekker det territoriale parets daglige behov og i tillegg overskudd til å starte og gjennomføre reproduksjon. Minimumsfaktoren er vinterhalvåret, og eventuell reproduksjon avgjøres av næringsgrunnlaget fra midtvinter til tidlig vår (mars/april), altså før reinkalver og eventuelle årslam er aktuelle bytte.

Ut over dette viser vi til vedlagte notat.

For Birdlife Norge

Kjetil Aa. Solbakken

Kjetil Aa. Solbakken, generalsekretær

VEDLEGG:

NOTAT (oppdatert pr. 31.12 2021 på sum kadaverfunn og erstatning for sau/lam. For erstatning for tapt rein til kongeørn er oppdateringen til og med reindriftsåret 2020-2021)

KOPI:

Miljødirektoratet, Klima- og miljødepartementet, Landbruks- og matdepartementet
Landbruksdirektoratet, Rovviltnemnda i Nordland, Sabima, WWF Norge, Foreningen våre rovdyr, Naturvernforbundet, NOAH